

Egy magángyűjtemény szenteltvíztartói

Zentán Régi mesterségek háza néven ma már hivatalosan is múzeumként működik a nagybátyám, Pecze Árpád régiséggyűjteményét bemutató kiállítás. A több mint tízezer tárgyat számláló gyűjtemény számára elég szűkös a hely. A tárlatvezetést a család végzi. A mintegy húsz teljesen felszerelt műhelyen kívül még számos érdekes, tematikus gyűjteményt láthatunk. Itt található többek között a MIREK¹-en több alkalommal is díjazott kegytárgygyűjtemény, ami a háziáldásokon, szentek szobrocskáin, bura alatti gyertyaszobrokon kívül szenteltvíztartókat is tartalmaz.

A két templomi szenteltvíztartó mellett (amelyeket a zentai Jézus szíve templomból selejtezték ki) megtekinthetjük a házi szenteltvíztartók fő típusait is (1. ábra). Köztudott, hogy a templomokban a főbejárat mellett kétoldalt, az oldalbejárat mellett kétoldalt és a sekrestyében található szenteltvíztartó. Ezenkívül további szenteltvíztartókat is elhelyezhetnek az oldalhajókban, egyes szentek szobránál stb. A templomba belépve és a templomból távozva kötelezően keresztet kell vetni.

Az említett két szenteltvíztartó közül a nagyobb sárgarézből², a kisebb pedig vörösrézről készült, és a forrasztás helyén történt repedés következtében váltak használhatatlanná. Két hasonló anyagból (tehát rézből vagy sárgarézből, esetleg bronzból) készült és hasonló kidolgozása, de a templomiaknál jóval kisebb³ házi szenteltvíztartó is van a gyűjteményben,

¹ A MIREK (Nemzetközi Kézimunka- és Gyűjteménykiállítás) az azonos jelentésű szerb elnevezés (Međunarodna izložba rukotvorina i kolekcionarstva) kezdőbetűinek összeolvasásából származik.

² A szenteltvíztartók anyagának meghatározását a gyűjtő, Pecze Árpád (végzettsége szerint műszaki tanár) és Korenchy László, a kanizsai J. J. Zmaj Általános Iskola műszaki tanára segítették.

³ A házi szenteltvíztartók mérete rendkívül változatos, átlagos méretük nagyjából 150×70×50 mm (magasság, szélesség, mélység).

1. ábra

elképzeltető, hogy ugyanannak a mesternek a munkái. Ezekhez hasonló egy öntöttvasból készült példány is.

A házi szenteltvíztartók használata manapság szinte teljesen kiment a divatból, inkább csak az emléktárgy szerepét töltik be. Régen a bejárati ajtó mellé szerelték föl, és érkezéskor, olykor pedig induláskor is vetettek keresztet. Felszerelhették a tisztaszobában is, annak ajtaja mellé, de az ágy mellé is, a falra akasztott feszület alá. A szenteltvizet a templomból hozták, egy arra a célra szolgáló tartályból. A templomban vízkeresztkor szentelték a vizet. A gyűjteményben található szenteltvíztartók többsége kihalt

2. a ábra

2. b ábra

3. a ábra

3. b ábra

háztartások felszámolásából vagy a padlásokra száműzött, régi, limlomnak tartott tárgyak közül ered. Két szenteltvíztartó esetében ismerjük azoknak pontos korát is. Az egyik egy nagyon jelentős alkalomból készült, az 1938-as budapesti eucharisztikus világkongresszus alkalmából, ezt a rajta lévő feliratok tanúsítják (2. a és 2. b ábra). A másik hátlapján (3. a és 3. b ábra) pedig egy kissé elmosódott, német nyelvű, kézzel írt feljegyzést találunk,

4. ábra

5. ábra

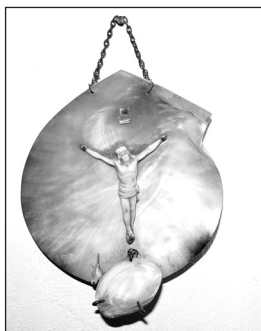
a dátumot azonban magyaros sorrendben írták és pontosan kiolvasható: 1936. IX. 28. Mindkettő porcelánból készült, és szitanyomással került rájuk a díszítés. A német nyelvűre Jézust, a világkongresszus alkalmából készültre az oltáriszentséget⁴ nyomtatták. Az oltáriszentséget két angyal fogja közre, fölötte galamb képében a Szentlélek, alatta meg indás-szíves-tulipános, magyaros jellegű növényi ornamentika, valamint a kongresszus helye és időpontja: Budapest, 1938. V. 25–29. Hátlapjáról értesülünk, hogy Magyarországon, a Gránit gyárban készült.

Van egy harmadik, szitanyomással díszített szenteltvíztartó is, ennek formája és színe mindenben megegyezik azzal, amin a kézi feljegyzés található, csupán abban különbözik tőle, hogy nem Jézus, hanem Szűz Mária képét nyomtatták rá. Bátran feltételezhetjük tehát, hogy szintén 1936 tájékán készült.

Egyúttal azt is megjegyezném, hogy a többi porcelán példány díszítése már dombormű jellegű (4. ábra).

A gyűjtemény legszerényebb darabja egy mázas cserépből készült, papucs alakú szenteltvíztartó (5. ábra), amit egy egyszerű, nem túl művészi-en megformált angyal díszít. Elvben a régebbiek közé tartozhat, hiszen

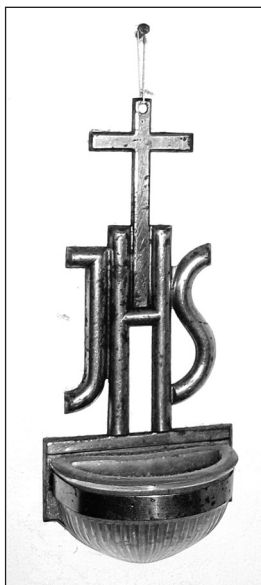
⁴ Az eucharisztia szó katolikus értelmezése: oltáriszentség.

6. ábra

7. ábra

8. ábra

idővel a porcelán szenteltvíztartók finomabb formáikkal, változatosabb színeikkel kiszorították a cserépből készületeket, de mivel nem ismerjük pontosan az eredetét, így nem zárható ki az sem, hogy csupán egy gölöncsérmunkáiról híres helységből származó emléktárgyról van szó. A gyűjtemény egyedi darabja egy nagyobb és egy kisebb kagylóból álló, megfeszített Jézus-szoborral díszített szenteltvíztartó, melynek peremén egy kis, csigából formázott madárka található, kagylóhéj-szárnyakkal (6. ábra). Fém-üveg kombinációból álló szenteltvíztartó is akad. Az egyiknek felső része préselt rézlemez, amelynek nyitható ajtaja szentképet takar. A szentkép Szűz Máriát ábrázolja a kis Jézussal. Alsó része pedig egy rézpánttal rögzített üvegtartály (7. ábra). A másik felső része és a kis üvegtartályt tartó pánt feltehetően préselt (eredetileg nikkelezett) vaslemez (8. ábra). A díszítést képező IHS betűk népi magyarázata: Isten Házába Siess! Tudományosabb magyarázatok szerint az IHS felirat a rajta lévő kereszttel a nyugati kereszténység szimbóluma, az IHS-JHS monogram pedig Jézus Krisztus nevét jelenti. Még pontosabban: a latin Iesus Hominum Salvator rövidítése. A latin kifejezés magyar jelentése: Jézus, az emberek Üdvözítője.⁵

A 9., a 10. és a 11. ábrák további fém-szenteltvíztartókat ábrázolnak, a 9. és a 10. ábrán láthatók anyaga újezüst⁶, a 11. ábrán lévő pedig nagyrészt bronzból készült, szentképtartó része pedig vasból (a szentkép hiányzik).

A 12. és a 13. ábrán porcelánból készült példányokat láthatunk. Színeik és formáik alapján valószínűsíthető, hogy ugyanannak a gyárnak a termékei, és a tervezőjük is azonos.

⁵ A *Magyar Katolikus Lexikon* alapján azonban ez a magyarázat is csupán az IHS rövidítés népi etimológia szerinti egyik feloldása.

⁶ Az újezüst más néven alpakka ötvözet, alapanyaga nikkel, réz és cink.

9. ábra

10. ábra

11. ábra

Egyúttal a szenteltvíztartók leggyakoribb díszítéseit is megfigyelhetjük: őrangyal gyerekekkel, Szűz Mária vagy Szent József a kis Jézussal, a gyermek Jézuska, a feszület, aztán a Hit, Remény, Szeretet jelképei (a kereszt, a horgony és a szív), angyalok, virágok, az oltáriszentséget jelképező kehely és ostya stb. Az egyik porcelán szenteltvíztartóra (amin pl. a Szent Család látható a betlehemi csillaggal), egy rózsafüzért is elhelyeztek (14. ábra), ami szintén szokás volt.

A gyűjteményben a felsoroltakon kívül helyet kap egy festett felsőrészű spiáterből⁷ készült darab is (15. ábra).

Végül a gyűjtemény ismertetését egy fröcscentett műanyagból készült, de fémtárgynak tűnő példány (16. ábra) bemutatásával zárom, amely a műanyag alkalmazása miatt kétségtelenül az újabb gyártmányúak közé tartozik. Két papír-szentkép díszíti.

A gyűjtemény szabadkai nagyszüleim emlékét is felidézi, akiknek a tisztaszobájában volt egy kis, föltehetően műkőből készült szenteltvíztartó. Nem emlékszem, hogy mikor használták,

⁷ A spiáter alacsony olvadáspontú alumínium-cink ötvözet, amihez kis mennyiségben rezet, ónt vagy ólmot is adagolnak. Előnye, hogy könnyen önthető.

12. ábra

13. ábra

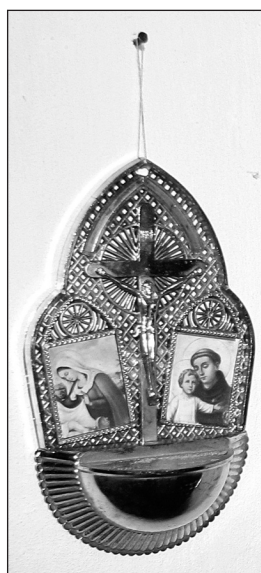
de valahányszor csak náluk jártam és megnéztem, mindig volt szenteltvíz az alján. Aztán a mélyre merült múltból, ugyanebből a házból, felbukkan dédanyám emléke is. Szobájában, az ajtó melletti falon, szintén egy szenteltvíztartó állt.

14. ábra

15. ábra

16. ábra

A fotókat a szerző készítette.